

> Retouradres Postbus 20701 2500 ES Den Haag

de Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Plein 2
2511 CR Den Haag

Ministerie van Defensie

Plein 4
MPC 58 B
Postbus 20701
2500 ES Den Haag
www.defensie.nl

Datum 16 mei 2012
Betreft Behoeftestelling project Chinook *Midlife Update*

Onze referentie
BS2012014037

Afschrift aan
de Voorzitter van de Eerste
Kamer der Staten-Generaal
Binnenhof 22
2513 AA Den Haag

*Bij beantwoording datum,
onze referentie en betreft
vermelden.*

INLEIDING

Bij militaire operaties zijn transporthelikopters van grote waarde. Zij zijn flexibel, doeltreffend en snel inzetbaar. Zowel nationaal als internationaal bestaat er grote behoefte aan dit type helikopters. Defensie heeft haar transporthelikopters in de afgelopen jaren intensief ingezet in binnen- en buitenland.

Op dit moment beschikt Defensie over transporthelikopters van de typen Chinook en Cougar. Daarnaast zullen de NH-90 helikopters die instromen bij Defensie ook transporttaken gaan verrichten. De vloot Cougar-helikopters is echter verkleind als gevolg van de beleidsbrief *Defensie na de kredietcrisis* (Kamerstuk 32 733, nr. 1) en het overleg hierover met de Kamer in juni 2011. Vanaf 2017 zal Defensie de resterende Cougars afstoten. Door deze ontwikkelingen wordt de inzetbaarheid van de Chinook-vloot belangrijker. De huidige elf Chinook-helikopters raken echter verouderd.

Reeds geruime tijd heeft Defensie daarom het project '*Chinook Midlife Update*' in voorbereiding dat de vloot Chinook-helikopters moet moderniseren en standaardiseren. De Kamer is hierover voor het eerst geïnformeerd in het Materieelprojectenoverzicht van Prinsjesdag 2009. Dit project is onmisbaar bij het streven naar een 'krijgsmacht op orde' met goed inzetbaar materieel. Het gaat om een financieel omvangrijk project waarvan de uitgaven dus al geheel zijn opgenomen in het investeringsoverzicht van Defensie en de meerjarenraming van de defensiebegroting.

Met deze A-brief informeer ik u over de behoeftestelling van de modernisering en standaardisatie van de Chinook-vloot van Defensie door middel van het project '*Chinook Midlife Update*'. Zoals ik in deze brief zal uiteenzetten, is er reden de naam van dit project te wijzigen.

ACHTERGROND

In de jaren negentig van de vorige eeuw heeft Defensie dertien CH-47D Chinook-helikopters aangeschaft. Sinds in 2005 twee toestellen in Afghanistan verloren zijn gegaan, beschikt Defensie nog over elf van deze toestellen. Zeven van de elf helikopters zijn gebouwd in 1974 en de overige vier dateren van 1994. Om de inzetbaarheid van de toestellen te verbeteren en de instandhouding te waarborgen, moeten problemen met scheurvorming en veroudering van componenten worden verholpen.

Binnenkort wordt de helikoptervloot van Defensie uitgebreid met zes CH-47F Chinook-helikopters. Hierover is de Kamer regelmatig geïnformeerd, zoals met de brief van 13 oktober 2011 (Kamerstuk 33 000 X, nr. 10). Omdat de zes nieuwe toestellen aanzienlijk verschillen van de elf huidige helikopters is het zaak de vloot te standaardiseren. Daarnaast zijn operationele verbeteringen aan alle toestellen noodzakelijk, ook bij de zes nieuwe toestellen die binnenkort zullen worden geleverd. Deze toestellen zijn vijf jaar geleden besteld. Sindsdien zijn aanvullende behoeften voor de uitrusting van deze helikopters naar voren gekomen. Het betreft aanpassingen vanwege veranderde wet- en regelgeving, en verbeteringen van de operationele effectiviteit die destijds nog niet waren voorzien maar die nu ook op de elf nieuwe helikopters worden aangebracht.

KWALITATIEVE BEHOEFTE

Het project kan op twee manieren worden uitgevoerd. Het is mogelijk de rompen en cockpitsecties van de elf huidige helikopters te vernieuwen (modificatievariant), maar ook kunnen deze toestellen worden vervangen door nieuwe helikopters (vervangingsvariant).

In de **modificatievariant** worden alleen de rompen en cockpitsecties van de elf oude CH-47D helikopters vernieuwd. De nieuwe rompen en cockpitsecties beschikken net als de zes CH-47F helikopters over een aanzienlijk sterkere structuur. De nieuwe rompen en cockpitsecties worden nagenoeg uitsluitend voorzien van componenten van de oude CH-47D helikopters. Een deel van deze componenten wordt gereviseerd, andere worden in de huidige staat opnieuw gebruikt en een klein aantal moet worden vervangen. Dit modificatietraject zorgt voor een verlenging van de levensduur tot ten minste 2035.

De **vervangingsvariant** betreft de verwerving van de plank van elf nieuwe CH-47F helikopters. De oude toestellen of delen daarvan kunnen worden ingeruild of verkocht en een deel van de onderdelen kan opnieuw worden gebruikt. De aankoop van nieuwe helikopters leidt naar verwachting tot een verlenging van de levensduur tot 2045. De nieuwe toestellen worden geleverd door Boeing, de enige aanbieder van Chinook-helikopters.

Omdat het om een fundamentele keuze voor het vervolg van dit project gaat, is het belangrijk deze keuze nu te maken. Ik heb gekozen voor de vervangingsvariant, dat wil zeggen de aankoop van nieuwe toestellen. Hiermee zijn weliswaar hogere investeringskosten gemoeid dan met een modificatie van de huidige Chinooks, maar het verschil wordt meer dan gecompenseerd door

doelmatigheids- en kostenvoordelen. Hierbij spelen de volgende afwegingen een rol:

- Door de aanschaf van nieuwe helikopters wordt de levensduur met tien extra jaren verlengd, tot naar verwachting 2045;
- Defensie kan tijdens het verwervingsproces van de nieuwe helikopters de huidige elf CH-47D toestellen blijven gebruiken. Daarentegen is in de modificatievariant elk van de huidige Chinook-helikopters ongeveer tien maanden niet inzetbaar vanwege de ingrijpende modificatie;
- De vernieuwing van de rompen en cockpitsectie is een arbeidsintensief proces waarbij complicaties kunnen optreden. De aankoop van nieuwe toestellen levert minder risico's op;
- De elf oude helikopters vertegenwoordigen naar verwachting een restwaarde die groter is dan het kostenverschil tussen de twee varianten. In het projectbudget is met dit voordeel echter geen rekening gehouden. Over de aanwending van eventuele opbrengsten zal te zijner tijd overleg worden gevoerd met de minister van Financiën.

De operationele effectiviteit van de gehele Chinook-vloot wordt verbeterd, dat wil zeggen de zes CH-47F helikopters die Defensie binnenkort ontvangt en de elf nieuwe toestellen, door een aantal modernisering van de technologie inmiddels is beproefd. Het betreft de volgende aanpassingen:

MiGPS. Het Amerikaanse ministerie van Defensie moderniseert het *Global Positioning System* (GPS) om het beter bestand te maken tegen externe verstoringen. Voor het opereren in coalitieverband is het van belang dit GPS-systeem te kunnen gebruiken. Door de modernisering kan Defensie operaties samen met de Verenigde Staten en met andere landen blijven uitvoeren.

Verbetering veiligheid. Het vervoer van militairen in de Chinook-helikopter moet voldoen aan de eisen zoals gesteld door de Militaire Luchtvaart Autoriteit (MLA). Het betreft veiligheidseisen voor noodsituaties, zoals een noodlanding, en eisen op het gebied van vlieg- en brandveiligheid. Hiervoor zijn aanpassingen aan de toestellen noodzakelijk.

Vernieuwing onderhoudsysteem. Momenteel wordt onderhoud verricht aan de Chinook-helikopter op grond van het aantal gevlogen uren en een systeem dat de belasting van de rotors in de gaten houdt. Dit systeem is verouderd. Er is behoefte aan een systeem waarmee slijtage in een vroeg stadium kan worden vastgesteld waardoor tijdig, eventueel preventief, onderhoud kan worden verricht. Dit leidt onder meer tot een kortere duur van het onderhoud en een toename van de vliegveiligheid.

Tactische datalink. Met het opereren in netwerken wordt in toenemende mate gebruikgemaakt van informatie die andere eenheden leveren via datacommunicatie-systemen. De Chinook-vloot is momenteel niet uitgerust met een systeem dat hiervoor geschikt is. Hierdoor is de uitwisseling van tactische informatie slechts mogelijk met behulp van radio's en is het voor de bemanning lastig zich een actueel en nauwkeurig beeld te vormen van de plaatselijke situatie. Bij dit project worden voorzieningen (*provisions for*) aangebracht voor de toekomstige installatie en integratie van datacommunicatiemiddelen. De werkelijke keuze voor deze datacommunicatiemiddelen hangt af van de

interoperabiliteit met de vervanger van de FM9000-radio.

Zelfbescherming. Naar verwachting zal de dreiging van infraroodgeleide wapensystemen toenemen door de proliferatie ervan. Een uitbreiding van het huidige zelfbeschermingspakket met een *InfraRed Suppressor System* (IRSS) leidt tot een vermindering van het infrarode (warmte)beeld van de Chinook-helikopter. Daarnaast bestaat er behoefte aan het actieve zelfbeschermingssysteem *Directed InfraRed Counter Measures* (DIRCM). Hierdoor kan de Chinook-helikopter ook in de toekomst worden gebruikt voor operaties onder moeilijke omstandigheden, bijvoorbeeld bij speciale operaties.

Verbetering nachtzichtsysteem (*Piloting Forward Looking Infrared*). De bemanning van de Chinook-helikopter gebruikt momenteel een nachtzichtsysteem dat het licht bij nacht versterkt, het zogenoemde restlicht. Bij onvoldoende restlicht of bij slechte weersomstandigheden functioneert het nachtzichtsysteem niet optimaal. De zes nieuwe CH-47F helikopters die binnenkort worden geleverd worden daarom voorbereid voor het *Forward Looking Infrared* (FLIR) systeem. Tevens worden vier FLIR-systemen geleverd. Deze FLIR-capaciteit zal tijdens het project worden uitgebreid met een *piloting* capaciteit waarbij de vlieger, ook in slechte omstandigheden en met weinig restlicht, een goed beeld krijgt van de omgeving. Hierdoor kan 's nachts een brede, doeltreffende en veilige inzet van de helikopter worden gegarandeerd.

Infrarode signalering (*strobelight*). Bij duisternis is de Chinook-helikopter in een omgeving met veel kunstmatige verlichting, zoals steden, niet of nauwelijks waarneembaar voor andere luchtvaartuigen. Tijdens de uitvoering van operaties bij nacht is gebleken dat de zichtbaarheid van de helikopter en daarmee de vliegveiligheid verbetert met behulp van een infrarood *strobelight*. De verwerving hiervan maakt deel uit van dit project.

Voorzieningen voor de vervanger van de FM9000-radio. Binnenkort zal de FM9000-radio van – voornamelijk – het Commando landstrijdkrachten (CLAS) het einde van de levensduur bereiken. Deze radio's zullen de komende jaren worden vervangen. Alle zeventien Chinooks krijgen voorzieningen voor de inbouw van nieuwe radio's waarmee de helikopters met de vervanger van de FM9000-radio kunnen communiceren.

KWANTITATIEVE BEHOEFTE

Het project betreft naast de vervanging van de huidige elf CH-47D helikopters de modernisering en standaardisatie van alle zeventien Chinook-helikopters. Het projectbudget is niet toereikend om alle toestellen te voorzien van het IRSS, het DIRCM en het *Piloting*-FLIR systeem. Van deze systemen worden daarom zes exemplaren gekocht, het minimaal noodzakelijke aantal voor opleiding en training en operationele inzet. Wel krijgen alle zeventien toestellen de voorzieningen om die systemen te kunnen inbouwen. Daarnaast worden twee extra 'speciale operaties kits' verworven. Met het reeds lopende project 'Chinook uitbreiding en versterking (vier + twee)' worden reeds vier van deze kits aangeschaft. Dit aantal zal nu worden uitgebreid tot zes stuks.

FINANCIËLE ASPECTEN

Investerings. Met dit project is een budget gemoeid van meer dan € 250 miljoen euro (prijspeil 2011, inclusief BTW). Dit bedrag komt ten laste van de defensiebegroting over de periode van 2012 tot en met 2019. Bij de financiering van het project is geen rekening gehouden met de restwaarde van de huidige Chinook-helikopters. Voor gedetailleerde financiële informatie verwijs ik naar de bijgaande commercieel vertrouwelijke brief met kenmerk 2012014038. Die gegevens dienen vertrouwelijk te blijven met het oog op de onderhandelingspositie van Defensie.

Exploitatiekosten. Met de aanschaf van enkele aanvullende geavanceerde systemen aan boord van de zeventien Chinook-toestellen zijn naar verwachting extra jaarlijkse exploitatiekosten gemoeid van € 0,1 miljoen per toestel. Door de vervanging kan de stijging van de exploitatiekosten van de instandhouding van de elf CH-47D helikopters echter worden beperkt. Om de huidige CH-47D helikopters te kunnen blijven gebruiken tot de levering van de nieuwe toestellen voert Defensie onder meer regulier (motor)onderhoud uit en worden voortdurend maatregelen genomen om de gevolgen van veroudering tegen te gaan. Dit wordt gefinancierd uit het reguliere exploitatiebudget voor de Chinook-helikopters.

PROJECTORGANISATIE EN -PLANNING

Ten behoeve van dit project is een projectgroep opgericht onder leiding van de Defensie Materieel Organisatie (DMO). Ook vertegenwoordigers van de Commandant der Strijdkrachten en het Commando luchtstrijdkrachten behoren tot deze projectgroep.

Voor de uitvoering van dit project is er slechts één aanbieder op de markt. Het Amerikaanse Boeing heeft de Chinook-helikopter ontwikkeld en is de enige leverancier. Vergelijkbare helikopters zijn niet beschikbaar en alleen Boeing kan in deze behoefte van Defensie voorzien. In verband hiermee ben ik van plan de B, C en D-fasen te combineren. Naar verwachting zal de gecombineerde BCD-fase in het vierde kwartaal van 2013 zijn voltooid. De realisatiefase van dit project beslaat de periode van 2015 tot en met 2019. De Kamer zal regelmatig over de voortgang van het project worden geïnformeerd door middel van het departementale jaarverslag en het jaarlijkse Materieelprojectenoverzicht.

PROJECTRISICO'S

De elf aan te schaffen Chinooks zijn van hetzelfde type als de zes toestellen die worden verworven in het kader van het project 'Chinook uitbreiding en versterking (vier + twee)'. De levering van deze zes helikopters loopt achter op schema, voornamelijk omdat nog problemen met de software moeten worden opgelost. Naar verwachting zijn deze binnen afzienbare tijd achter de rug en kan er bij de verwerving van de elf nieuwe helikopters worden gesproken van 'kopen van de plank'. Daarom kan het project voor de modernisering en standaardisatie van de Chinook-vloot naar verwachting binnen de gestelde termijn, met de gestelde specificaties en met de gereserveerde financiële middelen worden uitgevoerd en zijn de risico's van het project beperkt. Dit geldt ook voor de relatief eenvoudige aanpassingen van de zes CH-47F helikopters die Defensie de komende maanden zal ontvangen.

OVERIGE CONSEQUENTIES

Relatie met andere projecten. Dit project heeft een relatie met de projecten Chinook uitbreiding en versterking (vier + twee), Nieuwe generatie identificatiesystemen (*IFF mode 5/mode S*), Vervanging HF/VHF-radio (EZB/FM9000) en *Combat Identification (Combat ID)*.

Opleiding en training. Voor de opleiding en training van de Chinook-bemanningen wordt onder meer gebruikgemaakt van een simulator. De simulator wordt momenteel aangepast aan de CH-47F-configuratie in het kader van het project Chinook uitbreiding en versterking (vier + twee). Drie van deze zes nieuwe toestellen worden in de Verenigde Staten gestationeerd ten behoeve van training en opleiding.

Nederlandse industrie en internationale samenwerking. In het vervolg van het project wordt onderzocht of de Nederlandse industrie kan worden ingeschakeld bij de uitvoering van dit project. Ook zullen de mogelijkheden voor internationale samenwerking bij de instandhouding van de Chinook-vloot worden onderzocht.

Arbo en milieu. Bij de verwerving van de nieuwe helikopters of rompen bestaat de buitenste verflaag uit chromaatvrije verf. Deze verf is milieuvriendelijker en voldoet beter aan de arbo-eisen dan de verf die wordt gebruikt voor de rompen van de CH-47D helikopters. De onderste verflaag, de grondverf, van de nieuwe helikopters of rompen bevat echter nog steeds chromaathoudende bestanddelen. Momenteel wordt in de Verenigde Staten een chromaatvrije grondverf ontwikkeld voor de Apache-helikopter. Bij tijdige beschikbaarheid zal Defensie gebruikmaken van deze chromaatvrije grondverf.

VOORTZETTING VAN HET PROJECT

Na de voltooiing van de A-fase zal ik dit project in uitvoering geven aan de DMO. In het Materieelprojectenoverzicht 2012 zal ik de naam van het project wijzigen in 'Chinook vervanging en modernisering'. Waarschijnlijk kan de Kamer in het vierde kwartaal van 2013 worden geïnformeerd over de resultaten van de gecombineerde B, C en D-fase van dit project. Over de voortgang zal de Kamer regelmatig worden geïnformeerd door middel van het departementale jaarverslag en het jaarlijkse Materieelprojectenoverzicht.

DE MINISTER VAN DEFENSIE

drs. J.S.J. Hillen